

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

α') Ἡ σύγχυσις φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας. Ἡ ἀρσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ.

β') Τὰ εἴδη τοῦ δυτικοῦ καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ψυχολογία ἐπιστήμη γεγονότων, ἡ φιλοσοφία ἐπιστήμη νοημάτων καὶ ἐννοιῶν.

γ') Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις. Τὰ εἴδη τοῦ δυτικοῦ ἐν τῇ Ἰστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. *Προσωρινοί, Πλάτων, Kant.*

α') Ἡ σύγχυσις φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας.—**Ἡ ἀρσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ.**

Ἡ σύγχυσις τῶν ἀντικειμένων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ψυχολογίας ἀποτελεῖ τὴν βαρυτέραν ἵσως πλάνην τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πλάνην εἰς τὴν ὅποιαν ἐλάχιστοι ἐκ τῶν φιλοσοφούντων ὑπόκεινται ἀκόμη καὶ ἡ ὅποια ἐγένετο αἰτία ὥστε καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ν' ἀπωλέσῃ τὴν ζωτικότητα καὶ γενικῶς τὴν σημασίαν αὐτῆς διὰ τὴν ζωὴν καὶ ἡ προκοπὴ τῆς ψυχολογίας ν' ἀνακοπῇ τόσον ὥστε σήμερον νὰ ἔχωμεν ἔηρὰ καὶ ἀνούσια μόνον ἀναμασσήματα τῶν ὕσων οἱ μεγάλοι αὐτῆς θεμελιώτατοι ἐδίδαξαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Καὶ ἡ μὲν φιλοσοφία δι' ἐνὸς ἀπεγγνωσμένου, ἀλλ' ἐπιτυχοῦς τέλος ἀγῶνος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀνυποληψίαν καὶ τὴν ἀφάνειαν, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχε περιέλθει ἀφ' ὅτου παρεβιάσθησαν τὰ θέματα αὐτῆς διὰ τῶν ἐμπειρικῶν ψυχολογικῶν μεθόδων, συγκεκριμένως δὲ ἐν Γερμανίᾳ ἀνεγεννήθη ἡ φιλοσοφία διὰ τῶν γιγαντιαίων πραγματικῶς ἐργασιῶν τῶν ἀνδρῶν ἔκεινων, οἱ ὅποιοι εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄγομα τῷ νεοκαντιανῷ

καὶ διὰ τῶν ἀμειλίκτων κτυπημάτων τὰ ὅποια ὁ Nietzsche κατέφερε κατὰ τῆς σχολαστικῆς τριβῆς τῶν «διανοούμενων» τῆς ἐποχῆς του. Ἡ δὲ ψυχολογία,⁷ μετὰ τὴν κοιτικὴν τὴν ὅποιαν ἡσκησεν ἐπ’ αὐτῆς ὁ νεοκαντιανισμὸς, περιώρισεν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, καὶ ἐτράπη εἰς τὸ εἰδικὸν αὐτῆς ἔργον, τὸ συντελούμενον εἰς τὰ ψυχολογικὰ ἔργαστήρια. Παραλλήλως δμως πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν, ἡ ὅποια ἐπανσε πλέον νὰ κινῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἴστορικῶν ἐπιστημῶν καὶ γενικῶς τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦτο διότι καὶ ἡ ἴστορία καὶ τὸ πνεῦμα δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν πρὸς τὸ πείραμα, ἀνεπτύχθη ἐνα ἄλλο εἶδος ψυχολογίας, ἐις οὐκανάκριτος τῆς ὑπάρχεως προβλημάτων, τῶν κυρίως ψυχολογικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ κατανοηθοῦν μὲ τὰς μεθόδους τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας.

Ο Wilhelm Dilthey, ὁ πραγματικὸς θεμελιωτὴς τῆς νέας αὐτῆς ψυχολογίας, δονομάζει αὐτὴν «κατανοοῦσαν ἡ διαισθητικὴν ψυχολογίαν» «verstehende oder intuittive Psychologie», ἡ ὅποια θεωρεῖται σήμερον ὡς ἡ βάσις τῆς ἴστορίας τοῦ πνεύματος καὶ γενικῶς τῶν ἴστορικῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὴν γένεσιν τῆς ψυχολογίας τοῦ εἴδους αὐτοῦ συνετέλεσαν δύο συγγραφεῖς ἀπαράμιλλοι εἰς ὄφος καὶ εἰς ψυχολογικὴν κατανόησιν, οἱ Kierkegaard καὶ Nietzsche. Τὴν ψυχολογίαν τοῦ εἴδους αὐτοῦ θὰ ἥδυνάμεθα νὰ δονομάσωμεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τελεολογικὴν καὶ τοῦτο διότι δὲν ἔξετάζει πραγματικὰ γεγονότα, ὡς ἡ ἐμπειρική, ἀλλὰ κατανοεῖ τελεολογικῶς τὸ σύνολον τῶν νοημάτων καὶ τῶν ἀξιῶν αἱ ὅποιαι συνιστοῦν τὴν πραγματικότητα. (Βλέπ. πλείονα περὶ τελεολογικῆς ψυχολογίας. Προλεγόμενα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Paul Natorp ὑπὸ I.N. Θεοδωρακοπούλου. Ἡ «περὶ ἵδεων θεωρία τοῦ Πλάτωνος» ὑπὸ Natorp μετάφρασις Μιχαὴλ Τσαμαδοῦ). Επὶ τοῦ προκειμένου ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὴν τελεολογικὴν ψυχολογίαν καὶ συζητοῦμεν μόνον τὸς σχέσεις μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, Ὅταν δὲ ὅμιλοῦμεν περὶ ἀπολυτοποιήσεως τῆς ψυχολογικῆς μεθός δου ἐννοοῦμεν πάντοτε τὴν ἐμπειρικήν, δπως ἐγένετο αὕτη κυρίωντο τοῦ Wundt, καθ’ ὃν ἡ ψυχολογία εἶναι ἡ βάσις τῆς φιλοσοφίας ἦτοι τῆς λογικῆς, τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς. Αὐτὴν τὴν ἀπολυτοποίησιν, γνώστην ὑπὸ τὸ ὄνομα «ψυχολογισμὸς», καταπολεμεῖ ὁ νεοκαντιανισμὸς καὶ οὐχὶ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν, ἡ ὅποια εἶναι θετικὴ ἐπιστήμη καὶ ἔχει καθ’ ἡμᾶς ἵσην πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας

άξιαν. Ψυχολογισμὸς καὶ ψυχολογία εἶναι δύο διάφορα πράγματα. Ὁ μὲν πρῶτος εἶναι δόγματισμὸς διότι ἀπολυτοποιεῖ μίαν εἰδικὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον καὶ ἔφαρμόζει αὐτὴν ἐφ' ὅλων τῶν θεμάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἢ δὲ δευτέρᾳ εἶναι θετικὴ ἐπιστήμη κατὰ τῆς ὁποίας οὐδεὶς οὐδὲν δύναται ν' ἀντιτάξῃ. Μετὰ τὴν μεθοδολογικὴν κριτικὴν τὴν ὁποίαν ἡ σκηνεν ὁ νεοκαντιανισμὸς ἐπὶ τοῦ ψυχολογισμοῦ ἐλάχιστοι εἶναι τῷ ὅντι ἀκόμη οἱ ἐμμένοντες δογματικῶς εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία εἶναι ἡ βάσις τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν διαθέτει τὴν συνθετικὴν δύναμιν ἐνὸς Wundt ὥστε νὰ εἶναι πράγματι εἰς θέσιν νὰ ἀπολυτοποιήσῃ τὴν ἴδεαν τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας. Ὡς ἀπολυτοποίησις ὅχι μόνον τῆς ἴδεας τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας ἀλλὰ καὶ οἰαςδήποτε ἄλλης ἐπιστημονικῆς ἴδεας (ὅσονδήποτε δογματικὴ καὶ ἀν εἶναι) ὅταν μὲν γίνεται ὑπὸ ἰσχυρᾶς προσωπικότητος προσδίδει εἰς τὰ πράγματα, ἔστω καὶ ἀν αὐτὰ στενάζουν ὑπὸ τὸν βαρὺν τῆς ἀπολυταρχίας ζυγόν, ὕστερον καὶ ὕστερον χαρακτῆρα, ὅταν ὅμως, μετὰ τὸν θάνατον τῆς μεγάλης προσωπικότητος, ἐπιχειρεῖται ἀπομιμητικῶς ὑπὸ τῆς διάνοιας ἀσημάντων μαθητῶν, ἦεπόντων φύσει εἰς τὴν ἐπιπέδωσιν τῆς προβληματικότητος τὴν ὁποίαν ἔνέχει ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις καὶ ἴστορία καὶ ἡ ἀμφοτέρας ὑποβαστάζουσα φύσις, προσδίδει εἰς τὴν ἀρχικῶς ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἀκεραίαν ἴδεαν τοῦ διδασκάλου τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ διὰ τοῦ ὁποίου «λύουν» οἰνδήποτε πρόβλημα τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας.

Τὸ κεφάλαιον ἔκεινο τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὸ ὁποῖον ἐστράφησαν κυρίως οἱ ψυχολογικῶς διανοούμενοι καὶ οἱ τὴν ψυχικὴν ἔνέργειαν ὡς τὴν μόνην καὶ ἀληθῆ οὐσίαν τοῦ κόσμου παραδεχόμενοι εἶναι ἡ λογικὴ καὶ τόπτο, διότι τὸ κεφάλαιον αὐτὸν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἶναι τόσον θεμελιώδες ὥστε προϋποτίθεται ὡς βάσις ὅλων τῶν λοιπῶν φιλοσοφικῶν θεμάτων. Ὅταν καταστῇ δυνατὸν νὰ δειχθῇ, ὅτι (καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πρόθεσις τῶν ψυχολογιζόντων) καὶ οἵ νόμοι τῆς λογικῆς θεμελιώνονται ψυχολογικῶς, τότε πλέον εἶναι εὔκολον νὰ αἰτιολογηθοῦν ψυχολογικῶς ὅλα τὰ νοήματα καὶ ὅλα τὰ ἀντικείμενικὰ θέματα τῆς συνειδητῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας. Ἄν ἡ λογικὴ εἶναι δυνατὸν νὰ θεμελιωθῇ ψυχολογικῶς τότε καὶ ἡ ἡθικὴ καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ θρησκεία πρέπει νὰ αἰτιολογηθοῦν ψυχολογικῶς, ἥτοι νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς ἀπλᾶ προϊόντα τῆς

ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ ως ταῦτοσημα πρὸς αὐτήν. Ὅπως η ψυχικὴ ἐνέργεια ἔχει μόνον χρονικὴν σημασίαν καὶ εἶναι διάρκως· εἰς κίνησιν, οὕτω πως πρέπει νὰ ἐννοηθοῦν καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς ως ἀπολύτως σχετικὰ καὶ ως ἄπλα ἀποκρυσταλλώματα τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας οὓδεμίαν βαθυτέραν σημασίαν ἔγκλείοντα. Άλλὰ η τοιαύτη θεμελίωσις τῶν λογικῶν νόμων, τῶν ἡμικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν μορφῶν ὅδηγει εἰς ἀντιφάσεις τὰς ὅποιας θὰ δεῖξωμεν κατωτέρω καὶ ἐκ τῶν ὅποιων η σημαντικωτέρα εἶναι η ἑξῆς· ἂν οἱ λογικοὶ νόμοι (δ. νόμος τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου, τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ ποσοῦ, τοῦ ποιοῦ κτλ.) ἔξαγονται ἀπὸ τὴν ἄπλην ψυχικὴν ἐνέργειαν, ἀν. εἶναι ἀπλῶς προϊόντα τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας, τότε πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτελοῦν καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας **κριτήρια**; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνωμεν τὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν διὰ τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας, διότι αὐτὸς σημαίνει ὁ λόγος, ὅτι η ψυχικὴ ἐνέργεια εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῇ διὰ κριτηρίων τὰ ὅποια προκύπτουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴδιαν; Τὸ θεμελιοῦν, καὶ τὸ κρίνον εἶναι πάντοτε διάφορον κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὸ θεμελιούμενον καὶ τὸ κρινόμενον. Τοῦτο ἀκριβῶς σημαίνει θεμελίωσις. Δὲν δύναμαι νὰ θελιώσω λογικῶς τὸν ὑλικὸν κόσμον δι᾽ ὑλικῶν ἀρχῶν (τοῦτο θὰ ήτο φαῦλος κύκλος)· πρὸς τοῦτο ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ ἀρχὰς ἄλλου εἴδους, ἄλλης ποιότητος. Τοῦτο εἶναι ἀξίωσις καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ὑλισμοῦ, διότι καὶ αὐτὸς εἶναι θεωρία καὶ συνεπῶς θεμελιώνει τὸν κόσμον διὰ τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὅποιος καὶ κατὰ τὸν ὑλισμόν, νοεῖ τὸν κόσμον (βλέπε κατωτέρω σελ. 326). Οὕτω πως δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω καὶ νὰ θεμελιώσω τὸν ψυχικὸν κόσμον, τὴν σειρὰν τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν καὶ φαινομένων τὰ ὅποια ἔοχονται καὶ παρέχονται, μὲ κάτι τὸ ὅποιον ἐπίσης θὰ παρήρχετο, ἀλλὰ μὲ κάτι τὸ ὅποιον θὰ εἶναι μόνιμον καὶ ἀδραυστον, τοιαύτην δέ μόνιμον ποιότητα ἔχουν οἱ λογικοὶ νόμοι. Οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι η ψυχικὴ ἐνέργεια πρέπει νὰ θεμελιωθῇ διὰ τῶν ἴδιων αὐτῆς προϊόντων, οἷς εἶναι κατ' αὐτοὺς οἱ λογικοὶ νόμοι, κινοῦνται εἰς τὸν κύκλον μιᾶς ταῦτολογίας.

Ο ψυχολογισμός, δπως καὶ κάθε θεωρία η ὅποια ἀπολυτοποιεῖ ὠρισμένην τινὰ ἀρχὴν τοῦ συνειδότος ή ὠρισμένον τι είδος τοῦ ὄντος, δὲν ἔχει τὸ θύρρος νὰ σκεφθῇ ὅλας τὰς λογικὰς συνεπείας εἰς τὰς ὅποιας ἔγει η «θεμελιωτική» του ἀρχή. Καὶ δ. ψυχολογισμός καὶ ὁ ἐμπειρισμός, δπως καὶ οἰονδήποτε ἄλλο εἴδος δογματισμοῦ, ζούν-

μόνον διότι είναι ἀσυνεπεῖς πρὸς τὸν ἔαυτόν τους. Εὐθὺς ως τολμῆσον νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀναγκαίων καὶ συνεχῶν συλλογισμῶν, πρὸς τοὺς ὅποίους τὸ ἐπιστημονικὸν σκέπτεσθαι φέρεται κατ' ἔμφυτον ἀνάγκην, θὰ καταλήξουν εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ συνεπῶς εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἀρχῶν τὰς ὅποιας ὑπέθεσαν ως ἔρμηνευτικὰς διὰ τὸ σύνολον τοῦ ὄντος. "Οπως θὰ δειχθῇ ἐκ τῶν ἐπομένων ἀναλύσεων τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν φαινομένων είναι μία λογικὴ κατηγορία, είναι μία ἔννοια ἢ ὅποια δὲν ἔνυπάρχει ποτὲ εἰς τὴν πραγματικὴν ψυχικὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου, διότι ἢ πραγματικὴ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου οὐδέποτε ἔμφανίζεται συνολικῶς, ἀλλὰ κατὰ περιωρισμένον τρόπον. "Οταν λέγωμεν «σύνολον» κάμνομεν χρῆσιν μίας λογικῆς κατηγορίας, ἐνδὲ λογικοῦ νόμου (τοῦ νόμου τῆς ἐνότητος), καὶ ἐκτελοῦμεν μίαν κρίσιν καὶ ὑπάγομεν ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς κρίσεως αὐτῆς τὸ δυνατόν (ἥτοι τὸ «δυνάμει» ἔνυπάρχον) σύνολον τῶν ψυχικῶν ἔνεργειῶν, αἵ ὅποιαι οὐδέποτε είναι εἰς τὴν πραγματικότητα, (ἥτοι «ἐνεργείᾳ,») ταῦτοχρόνως δεδομέναι. "Ο ψυχολογισμὸς καὶ ὁ ἐμπειρισμὸς είναι συνεπῶς κατὰ τοῦτο συγάδελφοι, καθ' ὅτι ἀμφότεροι διδάσκουν τὴν καταγωγὴν τῆς ἔννοίας ἐκ τῆς ἐμπειρίας (εἴτε φυσικῆς εἴτε ψυχικῆς)· ἀμφότεροι δὲ διακρίνονται διὰ τὸ εὐθύγραμμον καὶ τὴν «ἀπλότητα» μετὰ τῆς ὅποιας διατυπώνουν τοὺς συλλογισμοὺς αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν καὶ κρύπτουν ὑπὸ τὸ εὐθύγραμμον αὐτῶν ὕφος τὴν εἰς τοὺς πολλοὺς ἀόρατον ἀσυνέπειαν αὐτῶν. "Οδηγοῦν δὲ καὶ οἱ δύο, ὅταν ἀναλυθοῦν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν εἰς τὰ στοιχεῖα τὰ συνιστῶντα αὐτάς, εἰς τὸ θεωρητικὸν ἀδιέξοδον καὶ συνεπῶς εἰς τὸ ἀνακόλουθον. "Οταν δὲ προχωρήσωμεν, σχετικοποιοῦντες τὸς ἀρχικῶς ως σχετικὰς ἔννοηθείσας ἀρχὰς καὶ τοῦ ψυχολογισμοῦ καὶ τοῦ ἐμπειρισμοῦ φερόμεθα πλησίστιοι εἰς τὸν σκεπτικισμόν. "Αλλὰ οἶαδήποτε θεωρεῖται ἡ ὅποια καταλήγει εἰς τὸν σκεπτικισμὸν ἀντιφάσκει κατὰ τοῦτο πρὸς ἔαυτὴν, καθ' ὃ, τι ἀφ' ἐνὸς μὲν διδάσκει τὴν σχετικότητα ἥ τὴν ἀδυνατότητα τῆς γνῶσεως καὶ τῆς ἀληθείας, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἔμφανίζεται ἡ ἴδια ως γνῶσις καὶ συνεπῶς ἀξιοῦ, ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀλήθειαν. "Αλλὰ ἀν δ σκεπτικισμὸς είναι ἀλήθεια, τότε αἴρει ὁ ἴδιος τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀρχήν, τὴν ἀδυνατότητα τῆς γνώσεως καὶ συνεπῶς ἔαυτόν.

Τὴν σύγχυσιν αὐτὴν τῶν ἀντικειμένων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ψυχολογίας διείδε καὶ ἀνήρεσεν κυρίως δ νεοκαντιανισμός. "Η φιλο-

σοφική αντή κίνησις ἐν Γερμανίᾳ, εἰς τὴν δποίαν δφεύλεται ἡ ὑπόστασις τῆς φιλοσοφίας, ἔστραφη κυρίως εἰς τὴν κριτικήν ἐπεξεργασίαν τῶν ἀρχῶν δλῶν τῶν ἐπιστημῶν, ἵνα δι' αὐτοῦ ἐπιτύχῃ καὶ τὸν δρισμὸν τοῦ ἀντικειμένου τῆς ψυχολογίας. Διὰ τῆς συστηματικῆς κριτικῆς καὶ τοῦ συνεχοῦς ἐλέγχου κατέστη δυνατὸν ν' ἀποκτηθῆναι μεθοδολογικὴ ἐκείνη σαφήνεια ἡ δποία διακρίνει τὰ ἔργα τῶν Cohen, Rickert καὶ Husserl, ἡ δὲ συστηματικὴ κατανόησις τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας, δπως ἐπετεύχθη αὕτη ἴδιᾳ διὰ τῶν ἔργων τῶν Windelband, Natorp καὶ Cassirer, ἐσχάτως δὲ καὶ τοῦ Heidegger, ὠδηγησεν εἰς τὴν σταθερὰν θεωρίαν καὶ ἀντιμετώπισιν καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ συστήματος καὶ ἐκείνων τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ὁ νεοκαντιανισμὸς, ἀκολουθῶν τὸ παραδειγμα τοῦ Kant καὶ ἀναγεννῶν τὸ φιλοσοφικὸν φρόνημα ἐν Γερμανίᾳ, ἔζητησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἴσχυν τὴν δποίαν ἔχουν αἱ ἀρχαὶ ἐκάστης εἰδικῆς ἐπιστήμης. Οὗτω πως ἔχομεν τὸν δρισμὸν τῶν δρίων τῶν θετικῶν ἡ φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν καθαρῶς λογικὴν κατανόησιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ὡς ἔργον κυρίως τῶν νεοκαντιανῶν τοῦ Marburg καὶ τοῦ Freiburg. Ἐκ παραλλήλου δὲ ἀναπτύσσεται ἐν Heidelberg ἡ θεωρία τῶν ἴστορικῶν ἐπιστημῶν ὑπὸ τῶν Windelband καὶ Rickert καὶ δρίζεται ἡ ἔννοια τῆς ἴστορικῆς ἐπιστήμης κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν καὶ τοῦτο, διότι ἡ θεωρία αὐτὴ ἀνεπτύχθη ἐν στενῷ συνδυασμῷ πρὸς τὴν πραγματικὴν ἴστορικὴν ἔρευναν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, Ἡ ἐπιστημολογία τῆς ἴστορίας, δπως ἀνεπτύχθη αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Rickert, ἐπιδέχεται μόνον συμπλήρωσιν καὶ δὴ εἰς τὴν κατεύθυνσιν πάντοτε τὴν δποίαν διήνοιξεν δ Rickert, δπως ἡ ἐπιστημολογία τῆς φυσικομαθηματικῆς ἐπιστήμης δύναται ν' ἀναπτυχθῆ περαιτέρω εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ γενικῶς χαραχθεῖσαν γραμμήν. Τοῦτο δὲ ἐπεκυρώθη ἐσχάτως τρανώτατα διὰ τῆς νεωτάτης καὶ ἀνατρεπτικωτάτης ἐπιστημονικῆς ἀνακαλύψεως, τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, τὴν δποίαν προπαρεσκεύασε καὶ προδιέγραψεν δ νεοκαντιανισμός, δπως πᾶσα ὑγιὴς φιλοσοφικὴ θεωρία προδιαγράφει συνήθως τὰς ἐπικειμένας ἀνατροπὰς εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν σκέπτεσθαι, κατὰ μέγα δὲ μέρος προκαλεῖ αὐτάς. Ἡ δὲ θεωρία τῆς ἴστορίας, ὡς ἀναπτύσσεται αὕτῃ ὑπὸ τοῦ Rickert, ἔγινε πλέον δεκτή, ἀπὸ δύο καὶ πλέον δεκαετηρίδων, ὑπὸ ἴστορικῶν, νομικῶν, θεόλογῶν

καὶ κοινωνιολόγων. Τὸ ἔργον τοῦ Max Weber ἀρκεῖ ἵνα καταδεῖξῃ ποίαν γονιμότητα ἔχουν αἱ περὶ ἴστορίας ἀντιλήψεις τοῦ Rickert. Βεβαίως ὑπάρχουν προβλήματα καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἴστορίας ὡς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, τῶν δποίων ὁ ἀκριβῆς προσδιορισμός, εἴτε διότι ταῦτα θίγουν τὰ ὅρια τῆς μεταφυσικῆς, εἴτε διότι ἡ κριτικὴ αὐτῶν ἐπεξεργασία δὲν ἐπεργατώθη εἰσέτι, προκαλοῦν ἀκόμη πολλὰς ἀντιρρήσεις καὶ διαμάχας μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν τῆς ἐπιστήμης ἢ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει τὴν γονιμότητα τῶν ἐργασιῶν τοῦ νεοκαντιανισμοῦ, διότι τὰ προβλήματα ταῦτα, ἀκεύ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ φιλοσοφικοῦ φρονήματος διὰ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ, δὲν θὰ κατεῖχον σήμερον τὴν τόσον ἔξεχουσαν θέσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν καὶ φιλοσοφικὸν δρεῖσοντα.

Διὰ τῶν θεωρητικῶν τούτων ἐργασιῶν τοῦ νεοκαντιανισμοῦ ἐπὶ τῶν συστηματικῶν βάσεων τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ τῶν ἴστορικῶν ἐπιστημῶν, κατέστη δυνατὸς ὁ καθορισμὸς τῶν δρίων τῶν λογικῶν ἀρχῶν, ἡ διασάφησις τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰ ψυχικὰ καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, καὶ συνάμα ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα τὰ δποία προσῆψαν εἰς αὐτὰς οἱ ψυχολογίζοντες τοῦ παρελθόντος αἰώνος καὶ διὸ ὃν ἐσχετικοποίησαν τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης. Αἱ ἐπιστημονικαὶ μέθοδοι καὶ ἴδιᾳ αἱ ἴστορικαὶ, ἀπαλλαγεῖσαι ἀπὸ τὸν ψυχολογισμὸν, ἀπέκτησαν τὴν βεβαιότητα ἐκείνην τὴν δποίαν ἀκριβῶς ἔχονταί τοῦ διὰ νὰ δρομοποδήσουν ὡς αὐτοτελεῖς ἐπιστημονικαὶ μέθοδοι καὶ ἀπέβαλαν τὴν διαρκῆ ἀμφιβολίαν καὶ τὸν δισβούωτικὸν σάρακα τοῦ σκεπτικισμοῦ, δστις κατ' ἀνάγκην ἀνεπτύχθη εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ δένδρου τοῦ ψυχολογισμοῦ. Ἡ ἀμφιβολία οὖδέποτε βεβαίως πρέπει νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀμφιβολία εἶναι πάντοτε ἡ τάσις πρὸς θετικότητα, πρὸς βεβαιότητα. Ἡ δὲ ἀμφιβολία, ἡ δποία διέπει σήμερον τὴν μέθοδον τῶν ἴστορικῶν ἐπιστημῶν, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ἡ δποία ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἀρνησιν ὡς τοιαύτην, ἀλλὰ τὴν κριτικὴν σύγεσιν ἡ δποία εἶναι ἡ συνοδὸς πάσης ἐπιστημονικῆς μεθόδου. Καὶ ὑπάρχουν βεβαίως ἀρκεταὶ διαφοραὶ ὡς πρὸς τὴν σχέσιν μεταξὺ ψυχολογίας καὶ φιλοσοφίας ὡς λογικῆς ἢ μεταξὺ ψυχολογίας καὶ τῶν λογικῶν ἀρχῶν τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ ἴστορικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ἡ οὖσα τῶν διαφορῶν αὐτῶν δὲν ἔχει

τόσην σπουδαιότητα διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν, ἀφοῦ δὲ χωρισμὸς τῶν δρίων αὐτῶν ἔγένετο τόσον θεμελιωδῶς ὑπὸ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἴδρυτῶν τοῦ γεοκαντιανισμοῦ ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ γεγονότος, διὰ τοῦτο δὲ ψυχολογία κατ' οὐδένα λόγον εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὡς ἡ βάσις τῶν ἐπιστημῶν. Τοῦτο θεωρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Coen καὶ ὑπὸ τοῦ Husserl καὶ ὑπὸ τοῦ Rickert ὡς ἐπιστημονικὴ ἀφέλεια. Ἡ «ψυχολογία» τῶν λογικῶν θεωρητικῶν γεγονότων εἶναι δυνατὴ μόνον ὡς ἐμπειρικὴ γνῶσις, ἥτοι ὡς παρακολούθησις τῆς ἀναπτύξεως τῶν λογικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἢ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πρωτογόνων ἀνθρώπων, οὐχὶ δμῶς καὶ ὡς οὖσιαστικὴ θεμελίωσις τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κύρους τῶν λογικῶν ἀρχῶν, ὡς τῶν βάσεων τῶν ἐπιστημῶν καὶ συνεπῶς καὶ αὐτῆς τῆς ψυχολογίας. "Αν ἡ ψυχολογία εἶναι ἐπιστήμη, τότε ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ λογικὰς ἀρχὰς, ἐπὶ τῶν ὅποιων νὰ οἰκοδομῇ τὸν ἐπιστημονικὸν αὐτῆς λόγον, δὲν δύναται δὲ νὰ ἀμφισβητῇ τὴν βεβαιότητα τῶν λογικῶν ἀρχῶν, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἐργάζεται δι' αὐτῶν. "Οταν ἀμφισβητῇ τὴν βεβαιότητα τῶν λογικῶν ἀρχῶν, ἀμφισβητεῖ συνάμα καὶ τὴν ἴδιαν αὐτῆς ὑπόστασιν. "Εκτὸς τῆς συστηματικῆς κοιτικῆς τῶν θεωρητικῶν βάσεων τῶν ἐπιστημῶν δὲ νεοκαντιανισμὸς ἐπεχείρησε καὶ τὴν συστηματικὴν ἐρμηνείαν τῶν σπουδαιοτέρων κειμένων τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ συγκεκριμένως τῶν Kant, Leibniz, Descartes, Πλάτωνος, τῶν Ἐλεατῶν καὶ τῶν Πυθαγορείων καὶ ἡχθη δι' αὐτῆς εἰς τὰς ἀρχικὰς ἐκδηλώσεις τῆς λογικῆς ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. "Οσονδήποτε δὲ καὶ ἀν διεσκευάσθη ἡ ἴστορία τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ κατὰ τὸ ἕδιον αὐτοῦ πνεῦμα καὶ σύστημα (ἀναπότρεπτον καὶ ἐπάναγκες ἀποτέλεσμα πάσης τῷ ὅντι ἴστορικῆς ἐρεύνης), εἶναι ἀναμφισβήτητον ἀπόκτημα τῆς ἴστορικῆς ἐργασίας τοῦ νεοκαντιανισμοῦ, διὰ τοῦτο δὲ τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας, καὶ μάλιστα τῶν κλασσικῶν αὐτῆς ἐκδηλώσεων, ἡ λογικὴ εἶναι αὐθυπόστατος καὶ αὐτοτελὴς φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη καὶ χωρίζεται σαφέστατα ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν. "Οταν δὲ λέγῃ δὲ νεοκαντιανισμὸς «λογικὴ» δὲν ἔνγοει τὸ σύνολον τῶν τύπων τοῦ ἐκτελεῖν συλλογισμούς, ἀλλὰ τὴν θεωρίαν τῶν νόμων, τῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν μορφῶν τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως. Θὰ ἡτο πράγματικῶς τὸ παραδοξώτερον γεγονός εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν ἴστορίαν τοῦ πνεύματος γενικῶς, ἀν ἐπρεπενὰ προηγηθῆ δλόκληρος ἡ κλασσικὴ φιλοσοφία τῆς ἀρχαιότητος, τῆς

ἀναγεννήσεως καὶ τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν γνῶσιν, ὅτι τάχα ἡ ψυχολογία εἶναι ἡ βάσις τῆς φιλοσοφίας. Τῷ ὅντι ὅμως καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Πλάτωνι, ὅπου τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσον τυπικῶς χωρισμένα, ἔχομεν σαφέστατον χωρισμὸν τῶν λογικῶν στοιχείων ἀπὸ τὴν λοιπὴν γένεσιν καὶ κίνησιν τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης εἶναι ἔκεινος ὁ ὅποιος ἔχώρισε συστηματικῶτατα τὴν ψυχολογίαν ἀπὸ τὴν λογικὴν, χωρὶς νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν πλάνην τῶν νωτέρων ψυχολόγων καὶ ψυχολογιζόντων, νὰ θεωρήσῃ τὴν ψυχολογίαν ὡς βίσιν τῆς λογικῆς καὶ συνεπῶς τῆς φιλοσοφίας. Ποία δὲ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Kant ὡς πρὸς τὰς σχέσεις φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας εἶναι γνωστόν. Ὁ Kant παραδέχεται μόνον τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν, τὴν ὅποιαν καὶ χωρίζει ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς φιλοσοφίας καὶ δὲν προσδίδει εἰς αὐτὴν τὸν χαρακτῆρα τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστήμης, διότι δὲν δύναται νὰ ἔφαρμόσῃ ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς τὴν μαθηματικήν. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός, ὅτι ψυχολογίαν ὡς τμῆμα τῆς φιλοσοφίας δὲν ἔγραψεν οὔτε ὁ Kant, οὔτε ὁ Fichte, οὔτε ὁ Schelling, οὔτε ὁ Hegel.*) Οὔτε καὶ οἱ τρεῖς θεμελιωταὶ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ Cohen, Husserl καὶ Rickert ἔγραψαν ψυχολογίαν. Ὁ μόνος ἐκ τῶν Νεοκαντιανῶν ὅστις ἔγραψε ψυχολογίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὅχι ἐμπειρικὴν, εἶναι ὁ Natorp. Ἡ ψυχολογία ὅμως τοῦ Natorp εἶναι κριτικὴ καὶ δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν τοιαύτην. Ἡ κριτικὴ ψυχολογία ἔξετάζει πάντοτε νοήματα, ἐνῷ ἡ ἐμπειρικὴ ἀπλᾶ γεγονότα.

Διὰ νὰ δειχθῇ δὲ πόσον αὐστηρῶς ἔχωριζεν ἡ γερμανικὴ ἰδεοκρατία τὴν ψυχολογίαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ἀφίνομεν ἔνα ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας, τὸν Schelling νὰ διμιλήσῃ. «Ἐπειδὴ ἡ ψυχολογία δὲν γνωρίζει τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν (ὡς πρὸς τὸ νόημα) ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ ἐμφανίζεσθαι (τὴν ἐνέργειαν), διὰ τοῦτο ἔχει ἀναγκαστικῶς τὴν ροπὴν νὰ ὑποτάσσῃ τὰ πάντα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τὸν αἰτιώδη σύνδεσμον καὶ νὰ μὴ παραδέχεται τίποτε τὸ ὅποιον νὰ προήρχετο ἀπὸ τὸ ἀπόλυτον ἢ ἀπὸ τὴν οὖσίαν (ἔκεινο τὸ ὅποιον ἡμεῖς δηνομάζομεν νόημα) καὶ δι² αὐτοῦ νὰ ἔξευτελέῃ πᾶν ὥψηλὸν καὶ εὐγενές, μάλιστα διὰ νὰ ἀναπτύξῃ πλήρως τὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν εἰς τὸν ἀνθρώπον δὲν γεννᾶται.

(*) Ἡ «Philosophie des Geistes» τοῦ Hegel ἀνήκει εἰς τὴν τελεολογικήν, καὶ οὐχὶ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν.

τίποτε κατά τρόπον θεῖον. Πᾶν δὲ τι στρέφει τις κατὰ τῆς φιλοσοφίας ὡς γνώσεως καὶ ὡς ἐπιστήμης τοῦ ἀπολύτου, τῆς ἴδεας, κατάγεται ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τοῦ εἶδους αὐτοῦ, δηλαδὴ τὴν ἐμπειρίκην· ὁ τρόπος δὲ οὗτος τοῦ σκέπτεσθαι ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς θρησκείας, τῆς τέχνης, τῆς ἀρετῆς. Αἱ ἔξαιρετικαὶ πράξεις καὶ οἱ χαρακτῆρες τῶν περιστερών ἐποχῶν (κυρίως ἐν τῇ ἔξαισίᾳ ζωῆι τῆς ἀρχαιότητος) ἐμφανίζονται, δταν τεθοῦν ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν μάχαιραν, ὡς τὸ φυσικὸν ἀποτέλεσμα μερικῶν εὔκολονοήτων αἰτίων. Αἱ ἴδεαι τῆς φιλοσοφίας ἔξηγοῦνται μὲ διαφόρους ἀρχετὰ ὅμας ψυχολογικὰς ἀπάτας. Τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων μεγάλων ἀρχηγῶν τῆς τέχνης ἐμφανίζονται ὡς τὸ φυσικὸν παιγνῖδι μερικῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Τί χρειάζεται νὰ ὑπάρχῃ πλέον κάτι δύος ἢ φαντασία καὶ ἢ μεγαλοφυΐα; Κατὰ βάθος δὲ οἱ ἀνθρώποι εἶναι οἵσοι, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον δηλοῖ τις διὰ τῶν ὅρων «φαντασία» καὶ «μεγαλοφυΐα» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἢ ὑπεροχὴ τῆς μιᾶς δυνάμεως ἐπὶ τῆς ἄλλης καὶ συνεπῶς εἶναι μία ἀσθένεια, μία ἀνωμαλία (κυριολεκτικῶς ἔνα εἶδος παραφροσύνης, ἢ ὅποια διακρίνεται καὶ χαρακτηρίζεται μὲ κάποιαν μέθοδον), ἐνῷ εἰς τοὺς λογικούς, τὸὺς τακτικούς, συνήθεις ἀνθρώπους δὲν εἶναι εἰς ἀμοιβαίαν ἰσορροπίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς πλήρη ὑγείαν.» (Schelling, Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums, sechste Vorlesung, τόμ. 3 σελ. 293. Originalausgabe).

Τὰ ίδια περίπου πιστεύει καὶ σήμερον ὁ ψυχολογισμός. Τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης εἶναι κατ' αὐτόν, κατὰ βάθος, ἀποτέλεσμα τυχαίας τινὸς συνθέσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Οὔτε νόμος, οὔτε νόημα, οὔτε συνείδησις ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς μορφὴν διακατέχει αὐτά. Ο ψυχολογισμὸς τῶν σημερινῶν ἡμερῶν, (ἄν καὶ παρηλθεν πλέον τὸ κύριον αὐτοῦ οεῦμα) εἶναι συνεπῶς ὁ ίδιος πρὸς τὸν ψυχολογισμὸν ὁ ὅποιος εἶχεν ἀποκτήσει ἀρχετὴν δημοφιλίαν, ὅλιγον ποὺν ἐγερθῆ καὶ ποὺν διαδοθῆ ἢ κριτικὴ σκέψις τοῦ Kant. Εννοοῦμεν δὲ ἐκ τῶν ὑστέρων πῶς πρὸ τοῦ Kant ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ ζῇ ὁ ψυχολογισμός, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον εἶναι τῷ ὅντι ἀκατανόητον, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ καὶ μετὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Kant καὶ μετὰ τὴν νέαν καὶ ἀδυσώπητον κριτικὴν τὴν ὅποιαν ὁ νεοκαντιτισμὸς ἡσκησεν ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ψυχολογισμοῦ, ἔξακολουθοῦν νὰ εἴαι προσκεκολλημένοι εἰς τὸ δόγμα τοῦ ψυχο-

γισμοῦ. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ διαφωτισμοῦ ἔζήτουν νὰ ἔξηγήσουν τὸ ὠραιόν, τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθὸν διὰ τῶν ἐμπειρικῶν παρατηρήσεων καὶ διεπραγματεύοντο τὰ νοῆματα αὐτὰ τῆς συνειδήσεως ὅπως περίπου ἀνέλυον καὶ τὰς ἴστορίας περὶ φαντασμάτων καὶ τὰς λοιπὰς δεισιδαιμονίας. Σήμερον δὲν εἶναι βεβαίως τόσον καταφανῆς ἡ τοποθέτησις τῶν ἐπιστημονικῶν νοημάτων καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν μορφῶν εἰς τὸ αὐτὸ διπλεδόν πρὸς τὰ τυχαῖα ἀποκυήματα τῆς ἀνόμου καὶ ἀμεθόδου ψυχικῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ κατ' οὓσιαν ἡ παράταξις τῶν πρώτων πρὸς τὰ δεύτερα γίνεται, ἐκεῖ δὲν δὲν γίνεται ὑπογοεῖται. Ἡ ίδεα, δὲν νόμος καὶ ἡ μορφὴ τὰ δρόποια διέπουν πάντοτε τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν κατὰ τὴν ἴστορικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν καὶ κατὰ τὸν ἴστορικὸν αὐτῆς πόνον εἶναι διὰ τὸν ψυχολογισμὸν τῆς σήμερον, ὁ ὄποιος ἀλλοτε μὲν ἐμφανίζεται ως βιολογισμὸς (ὡς παρὰ τῷ Driesch), ἀλλοτε ως μορφολογία τῶν λαῶν, (ὡς παρὰ τῷ Spengler), ἀλλοτε ως ψυχανάλυσις (ὡς παρὰ τῷ Freud), τυχαῖα προϊόντα τυφλῆς καὶ ἀνοήτου ψυχικῆς ἐνεργείας.

Μετὰ τὰς γενικὰς εἰσαγωγικὰς αὐτὰς γραμμὰς στρεφόμεθα εἰς τὴν συστηματικὴν συζήτησιν τῶν εἰδῶν τοῦ ὄντος καὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς δρόποιας θὰ δειχθῆ ποῖον εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας καὶ ποῖον τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας.

β') Τὰ εἴδη τοῦ ὄντος καὶ τῶν ἐπιστημῶν.—Ἡ ψυχολογία ἐπιστήμη γεγονότων, ἡ φιλοσο- φία ἐπιστήμη νοημάτων καὶ ἐννοιῶν.

Θεμελιώδης φιλοσοφικὴ διάχρισις εἶναι καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ συστηματικῇ φιλοσοφίᾳ, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ, ἡ διαιρεσίς τοῦ ὄντος εἰς νοητὸν καὶ αἰσθητόν. Τὸ αἰσθητὸν δὲν διαιρεῖται ὑπὸ τῆς σημερινῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ σωματικὸν καὶ τὸ ψυχικόν. Ὅταν λοιπὸν λέγωμεν σήμερον αἰσθητὸν κόσμον, ἐννοοῦμεν καὶ τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ ὄντα, ἢτοι τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς ἐνεργείας. Ὁχάρτης ἐπὶ τοῦ δρόποιου γράφω εἶναι σωματικόγ, ὑλικόν, φυσικὸν δὲν, ἡ αἰσθησίς δημιως διὰ τῆς δρόποιας ἔχω τὴν ἀντίληψιν τοῦ χάρτου, ἡ αἰσθησίς τὴν δρόποιαν ἐκτελῶ, δταν βλέπω τὸν χάρτην, εἶναι ψυχικόν τι. Τὰ δύο αὐτὰ εἴδη τοῦ ὄντος, τὸ σωματικὸν